

State University of Jan Kochanowski
Department of Economics and Finance
Department of Microeconomics

TRANSFORMATION
OF ECONOMICS, FINANCE
AND MANAGEMENT
IN THE CONTEXT
OF WORLD
GLOBALIZATION

COLLECTIVE MONOGRAPH

Kielce, Poland 2023

JAN KOCHANOWSKI UNIVERSITY OF KIELCE
DEPARTMENT OF ECONOMICS AND FINANCE
DEPARTMENT OF MICROECONOMICS

**TRANSFORMATION OF ECONOMICS,
FINANCE AND MANAGEMENT
IN THE CONTEXT OF WORLD GLOBALIZATION**

**Collective monograph
edited by A. Pawlik, K. Shaposhnykov**

Kielce, Poland
2023

**UDK 33(08)
Tr165**

*Recommended for publication
by the Academic Council of State University of Jan Kochanowski*

Reviewers:

Olga Galtsova – Professor, Doctor of Economics, Head of the Department of National Economy, Marketing and International Economic Relations, Classical Private University, Ukraine.

Natia Gogolauri – Professor, Dr. of Economics, Head of Quality Assurance, New Higher Education Institute (NEWUNI), Georgia.

Scientific Board:

Andrzej Pawlik – Professor, Dr. of Economics, Head of Department for Microeconomics, Department for Economics and Finance, Jan Kochanowski University of Kielce, Poland.

Paweł Dziekański – Dr. of Economics, Associate Professor of Department for Microeconomics, Department for Economics and Finance, Jan Kochanowski University of Kielce, Poland.

Jan Žukovskis – Associate Professor, Dr. of Economics, Head of Business and Rural Development Management Institute, Aleksandras Stulginskis University, Kaunas, Lithuania.

Kostiantyn Shaposhnykov – Professor, Dr. of Economics, Head of Department of Research and Certification of Scientific Personnel, Institute of Education Content Modernization, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ukraine.

Lina Pileliene – Associate Professor, Dr. of Economics, Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania.

Martina Diesener – Professor, Dr. of Economics, Faculty of Economics and Management Science, Leipzig University, Germany.

Hélder Ferreira Vasconcelos – Professor, Dr. of Economics, NOVA School of Business and Economics, Lisbon, Portugal.

Xavier Martinez-Giralt – Professor, Ph.D, Dr. of Economy, Dean at Departament d'Economia i d'Història Econòmica at the Universitat Autònoma de Barcelona, Spain.

Yuriy Safonov – Doctor of Economics, Professor, Deputy Director of the State Scientific Institution «Institute for the Modernization of the Content of Education».

Oleh Holovko – PhD, Head of the Black Sea Scientific Research Institute of Economics and Innovation, Ukraine.

The authors of articles usually express their own opinion, which is not always comply with the editorial Board's opinion. The content of the articles is the responsibility of their authors.

Transformation of economics, finance and management in the context of world globalization : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2023. 424 p.

ISBN 978-9934-26-307-1

© Jan Kochanowski University of Kielce, 2023

Izdevniecība “Baltija Publishing”
Valdeķu iela 62 - 156, Rīga, LV-1058

Iespiests tipogrāfijā SIA “Izdevniecība “Baltija Publishing”
Parakstīts iespiešanai: 2023. gada 5. maijā
Tirāža 300 eks.

CONTENTS

CHAPTER «DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY, FINANCE AND MANAGEMENT IN MODERN CONDITIONS»

Pawlik Andrzej, Dziekański Paweł

CAPABILITIES OF POWIATS IN WASTE MANAGEMENT IN POLAND.....1

Nataliia Zelisko, Svitlana Kolach, Orysia Vasylyna, Yurii Perih

STRATEGIC PRIORITIES FOR THE DEVELOPMENT
OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE'S ECONOMY
TO IMPROVE ECONOMIC SECURITY.....20

Zoia Kalinichenko

FORMATION OF A SYSTEMATIC METHOD
OF COST EVALUATION OF THE ECONOMIC ACTIVITY OF COUNTRIES.....39

Svitlana Marushchak

CORPORATE SECURITY OF THE ENTERPRISE
AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ITS ECONOMIC DIAGNOSIS58

Zoia Pestovska

CONSTRUCTION OF THE MODEL
FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF LIFE INSURANCE COMPANIES
MANAGEMENT IN UKRAINE.....84

Oksana Radchenko, Oleksii Kalivoshko, Serhii Leontovych

FINANCIAL REGULATION MECHANISM
THE UKRAINIAN ECONOMY UNDER MARTIAL LAW:
A REVIEW OF POLICIES AND INSTRUMENTS.....118

Hanna Razumova, Olena Oskoma

PROTECTION OF THE MONETARY AND CREDIT SYSTEM
UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE143

Roman Snishchenko

FINANCIAL SECURITY OF THE MARKET AS A GUARANTEE
OF REALIZING THE INTERESTS OF BUSINESS ENTITIES.....161

Olha Starenka

RISK ASSESSMENT IN THE INTERNAL
CONTROL SYSTEM OF AN ENTERPRISE..... 179

Natalia Tkachuk

PECULIARITIES OF FINANCIAL PROVISION
OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE
IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW199

Svitlana Filyppova, Volodymyr Filippov, Elvin Yangulov

TYPES OF REACTIONS OF ENTERPRISES
TO FORCE MAJEURE AND THEIR CONSEQUENCES
AS A CRITICAL FACTOR INFLUENCING
THE ECONOMIC RECOVERY OF UKRAINE221

Tatiana Furculița

PERFORMANCE MEASUREMENT SYSTEMS
IN PUBLIC ADMINISTRATION.....241

Iryna Khoma FINANCIAL TRANSFORMATION OF STRATEGIC MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF BUSINESS CONFLICTS	263
Tetiana Yasinska FOREIGN DIRECT INVESTMENT VS INTERNATIONAL TRADE: MICROECONOMIC AND MACROECONOMIC ASPECTS	282
 CHAPTER «REGIONAL ECONOMY AND MANAGEMENT OF TERRITORIES. GLOBAL TRENDS AND NATIONAL PECULIARITIES»	
Oksana Nemyrovska THE MODEL OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AS A MECHANISM FOR THE IMPLEMENTATION OF MARKETING POLICY OF TERRITORIAL ECONOMY MANAGEMENT	298
Natalia Tubaltseva, Natalia Hryshyna, Anatoliy Tubaltsev GLOBAL TRENDS AND NATIONAL CHARACTERISTICS OF THE SERVICE SECTOR DEVELOPMENT	325
 CHAPTER «STRATEGIC BUSINESS MANAGEMENT IN THE MODERN ENVIRONMENT DIGITAL DEVELOPMENT TECHNOLOGIES»	
Mariia Bahorka, Liudmila Kvasova, Nataliy Yurchenko MARKETING SUPPORT OF THE ANTI-CRISIS MANAGEMENT OF AN AGRICULTURAL ENTERPRISE	342
Taisia Nakonechna, Mariana Hapii MARKETING RESEARCH OF THE NEEDS OF CLIENTS OF PRIVATE MEDICAL INSTITUTIONS.....	357
Yuri Pozdnyakov, Maria Lapishko, Oleksandr Zozulya A MULTI-POINT MODEL FOR THE VALUE DYNAMICS DESCRIPTION OF GOODS WITH A LIMITED LIFETIME	376
Oleksiy Stupnytskyy TECHNOLOGY TRANSFER AS THE THIRD ACADEMIC MISSION OF THE ENTREPRENEURIAL UNIVERSITY	402

Svitlana Marushchak

*Candidate of Economic Science,
Associate Professor at the Department of Economic Policy and Security
Admiral Makarov National University of Shipbuilding*

CORPORATE SECURITY OF THE ENTERPRISE AND METHODOICAL PRINCIPLES OF ITS ECONOMIC DIAGNOSIS

Summary

The categories «economic security of the enterprise», «corporate security of enterprises», «safe development of the enterprise» were defined and compared. The ratio of economic and corporate security has been established. The list of functional components of the enterprise's corporate security is substantiated and their content is determined. The place of economic diagnosis of corporate security of the enterprise in the process of managing the corresponding system and the enterprise as a whole is determined. There is a well-founded need for economic diagnosis of corporate security of the enterprise. Information about the essence, purpose, subject and stages of conducting economic diagnostics is systematized. The correlation and essence of qualitative and quantitative research of the object in the diagnosis of corporate security have been established. Established methods of detection and systematization of threats. The list of indicators for quantitative assessment of the level of corporate security of the enterprise is substantiated. The basic rules for preparing information for diagnostics have been formulated.

Вступ

Розвиток економічних систем характеризується постійними змінами, викликаними зовнішніми та внутрішніми чинниками. Будь-яке підприємство як підсистема національної економіки прагне відповідати вимогам зовнішнього середовища, успішно конкурувати і виконувати свою місію. І якщо зміни супроводжують економіку як зовнішню систему, то й підприємства також мають змінюватися в плані адаптації або випереджати такі зміни, оскільки економічне середовище не завжди прихильне до економічних суб'єктів, якими є підприємства. Так ми приходимо до необхідності дослідження викликів, ризиків та загроз, які супроводжують їх функціонування. Перед більшістю підприємств, які функціонують в ринковому середовищі, виникає потреба протистояти значній кількості загроз, кожна з яких може негативно впливати на

ефективність їх діяльності. Важливими задачами підприємств є збереження стійких позицій на ринку, успішної конкуренції і прогресу.

За таких умов пріоритетними завданнями менеджменту підприємства є прогнозування, планування і реалізація системи захисту від негативних впливів, загроз функціонуванню. В теорії управління підприємствами розглядають систему економічної безпеки і її забезпечення. Увага до цього питання дозволила науковцям розробити систему методологічних підходів і методичних рекомендацій стосовно управління економічною безпекою підприємства. Категорія економічної безпеки досить складна, вона має охоплювати всі сторони діяльності підприємства, максимальну можливу кількість загроз, добре напрацьованих методик оцінювання та управління. Але саме через складність самої категорії залишається багато питань, які потребують уточнення, роз'яснення, вивчення і розробки. Так, важливим є розробка системи економічної безпеки для різних видів підприємств за їх розмірами, видами діяльності, формами організації. Наприклад, цікавим і актуальним є питання забезпечення корпоративної безпеки, що є дещо ширшим поняттям ніж економічна безпека.

Корпоративна безпека в варіюючих економічних умовах господарювання має бути сконцентрована на захисті власної функціональної і структурної цілісності. Забезпечення корпоративної безпеки повинно бути спрямовано на чітку організацію системи управління. Корпоративна безпека є складною системою, яка взаємопов'язана і взаємодіє з глобальними, національними й регіональними системами забезпечення безпеки. Система корпоративної безпеки цілком доповнює політичну безпеку – захищеність корпорації від внутрішніх і зовнішніх загроз з боку держави і влади, включає економічну безпеку – захищеність корпорації від зовнішніх і внутрішніх загроз економічного характеру з боку інших держав і корпорацій, пов'язана з інтелектуальною та інформаційною безпекою тощо. Тому дослідження сутності, структури та діагностики корпоративної безпеки представляють інтерес для теорії та практики.

Розділ 1. Корпоративна безпека підприємства та її функціональні складові

В економічних дослідженнях часто використовують системний підхід як підхід, який дозволяє вивчати об'єкти як цілісні множини елементів з сукупностями взаємовідношень і взаємозв'язків між ними. Економічні системи є динамічними, вони постійно змінюються. Підприємства ми розглядаємо як економічні системи. Постійна динаміка різних чинників призводить до необхідності моніторингу діяльності підприємства і коригування управлінських рішень у відповідності з варіюючими обставинами. Так економіка України відрізняється постійними змінами, зумовлені розмаїттям зовнішніх та внутрішніх чинників. При цьому

кожне підприємство має за мету відповідати цим змінам, формувати свої конкурентні переваги, прямувати до своєї мети, адаптуватися в мінливому середовищі, випереджати його зміни. В множині чинників варто виділити ряд, які в реальному часі негативно впливають на загальний стан та результати діяльності. Такі чинники породжують загрози діяльності підприємства – процеси та явища у зовнішньому та внутрішньому середовищі, які при певній комбінації умов та обставин приводять до змін негативного характеру, різної локалізації та масштабів з переважно негативними наслідками [1]. Усвідомлюючи сутність існуючої реальності, керівництво підприємства вибудовує систему захисту або систему забезпечення економічної безпеки. Метою такої системи є формування кращих і безпечних умов розвитку.

В основі розуміння даного напрямку управлінської діяльності категорія економічної безпеки підприємства. Це економічна категорія, яка характеризує умови функціонування підприємства не керовані або керовані ним, що забезпечують йому певний рівень стабільності та стійкості, можливість самореалізації та розширеного самовідтворення шляхом протистояння зовнішнім загрозам і запобігання внутрішнім при наявності відповідних ресурсів [2]. Варто підкреслити необхідність враховувати зовнішні і внутрішні чинники, спільний вплив яких створює умови подальшого розвитку. Шляхом впливу на негативні чинники підприємство створює сприятливі умови для поточного і майбутнього. В результаті ефективного функціонування системи економічної безпеки підприємства створюються умови для безпечного розвитку підприємства – процесу послідовних переходів системи господарювання від одного стану до іншого, якісно не гіршого ніж попередній, внаслідок незворотних, спрямованих, закономірних змін техніки, технології, організації праці та управління, який передбачає продукування нових цілей та створення безпечних умов для переходу від однієї конкретної мети, досягнутої в процесі функціонування підприємства, до іншої [2].

На основі розмаїття форм власності та організаційно-правових форм створюються і функціонують ряд різних видів підприємств. В ході трансформації економіки України в ринкову з'явилися нові форми господарювання. Так ми могли спостерігати розвиток корпоративного сектору економіки. Його складовими є корпорації. Наразі вони є основою вітчизняної економіки. Для таких підприємств також важливим питанням є їх економічна безпека тобто безпечне та стабільне функціонування як запорука ефективності національної економіки.

В стратегічному управлінні корпоративними підприємствами варто враховувати такі особливості як глобалізаційні процеси в українській економіці, застосування сучасних механізмів корпоративного управління, формування і функціонування ліквідного ринку цінних паперів та

фондового ринку, застосування міжнародних стандартів сталого розвитку корпорацій, соціальна відповідальність та корпоративна культура тощо [3]. Якісне та ефективне управління корпоративними підприємствами в тому числі залежить від належного рівня економічної безпеки. Таким чином ми переходимо до наступного етапу наукового поступу, в якому окреслене вище трактування безпечних умов розвитку підприємств шляхом забезпечення економічної безпеки змінюється на їх формування через корпоративну безпеку [4]. При чому бізнесу потрібно усвідомлювати, що поміркована побудова системи корпоративної безпеки формується паралельно з запуском самого підприємства.

На основі розуміння сутності базових понять – «безпека» та «корпорація», корпоративна безпека – це діяльність спрямована на досягнення взаємоузгоджених корпоративних інтересів шляхом ефективного використання наявних ресурсів та захисту від негативної дії загроз, що уможливорює формування безпечних умов для стійкого розвитку підприємства [4]. В співставленні понять «економічна безпека підприємства» та «корпоративна безпека підприємства» корпоративна безпека є більш широким поняттям. Дана категорія визначає ширше коло задач підприємства: I) контроль процесів виробництва та реалізації продукції з метою виявлення невикористаних можливостей і подальшого підвищення ефективності використання наявних корпоративних ресурсів; II) формування необхідної інформаційної сфери для прийняття тактичних і стратегічних рішень на всіх рівнях управління. В даній ситуації обов'язково враховується безпековий аспект, в т.ч. використовуються інформаційні результати ділової розвідки; III) захист інформації підприємства і його комерційної таємниці; IV) фізичний захист майна корпорації, превентивні заходи та усунення внутрішніх конфліктів між групами персоналу; V) забезпечення ефективного і безпечного підбору кадрів, вдосконалення системи мотивації, нарощування та ефективного використання особистого потенціалу працівників; VI) захист корпоративних прав учасників; VII) система забезпечення узгодження інтересів менеджерів та акціонерів і т.п.

Очевидно, що корпоративна безпека досягається шляхом вирішення ряду особливих завдань, які визначаються інтересами корпоративних підприємств. Наприклад, зниження ймовірності конфліктів між учасниками корпорації забезпечить ряд сприятливих обставин для сталого функціонування корпорації.

Корпоративна безпека можна визначити в динаміці з акцентом на важливості захисту бізнесу та ефективному використанню наявних ресурсів: «...стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від різноманітних внутрішніх та зовнішніх загроз, що гарантує найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів суб'єктів

господарювання для забезпечення стабільного функціонування та динамічного розвитку» [5]. В розумінні сутності важливим є формування системи корпоративної безпеки для ефективної протидії загрозам, що можна сформулювати як «...стан корпоративної системи в межах граничних значень і здатність протидіяти загрозам та забезпечувати реалізацію власних інтересів» [5]. Часто корпоративну безпеку визначають як «...стан захищеності стабільного функціонування та корпоративних інтересів підприємства від потенційних і реальних загроз, що досягається шляхом гармонізації та взаємоузгодження його інтересів відповідно до інтересів суб'єктів внутрішнього й зовнішнього середовища» [5].

Таким чином, корпоративна безпека – це економічна категорія, яка уможлиблює досягнення корпоративних інтересів в процесі ефективного використання наявних ресурсів та протистоянні загрозам діяльності підприємства. Саме так створюються безпечні умови сталого розвитку корпоративного підприємства.

Для повної характеристики сутності корпоративної безпеки підприємства визначимо її об'єкти – ті об'єкти, на які спрямовані зусилля щодо забезпечення корпоративної безпеки (рис. 1), і суб'єкти – особи або їх групи, підрозділи, служби, які безпосередньо займаються забезпеченням корпоративної безпеки (рис. 2).

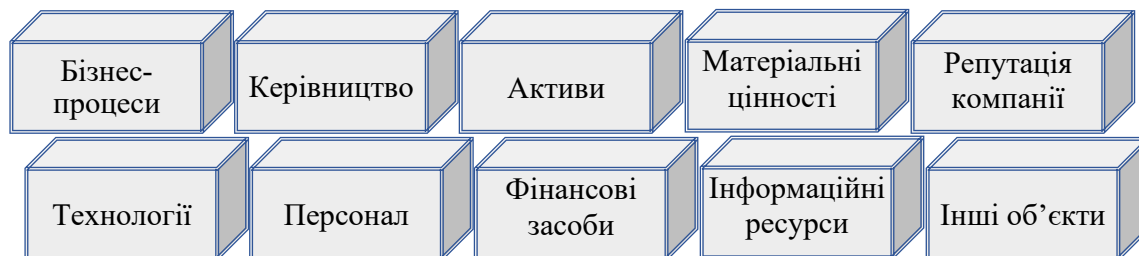

Рис. 1. Об'єкти корпоративної безпеки підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [4]

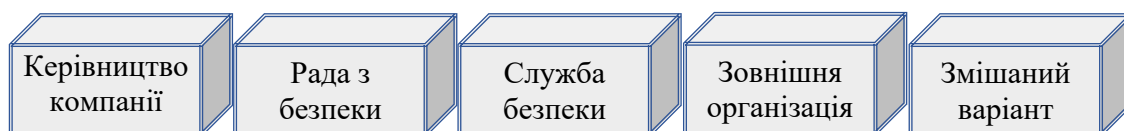

Рис. 2. Об'єкти корпоративної безпеки підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [4]

Кожне підприємство самостійно вирішує варіант забезпечення корпоративної безпеки найбільш прийнятний і результативний з огляду на ряд чинників – об'єкти забезпечення безпеки, кадровий потенціал,

фінансові можливості, масштабність корпоративної безпеки та ін. Рациональним варіантом як правило є змішаний варіант, коли частина питань з корпоративної безпеки замикається всередині компанії, а частина – віддається на аутсорсинг.

Отже, корпоративна безпека не тотожна економічній. Вона є категорію складною. Тому варто розглянути її структуру.

Структура економічної безпеки підприємства складається з складових фінансова, кадрова, технологічна, правова, інформаційна, екологічна, силова; ринкова, інтерфейсна [6]. Для корпорації також важливо захищати свої інтереси в сферах фінансів, кадровій, виробничій, силовій, інформаційній, силовій. Перелік складових корпоративної безпеки варіює в дослідженнях різних авторів. Так наприклад, О.В. Рудковський виділяє організаційно-структурну, фінансову, технічну, правову, силову, соціально-психологічну, силову, екологічну, комунікаційну, інтерфейсну, ринкову, інтелектуальну складові корпоративної безпеки [7]. Т.Б. Шиша пропонує наступний перелік складових корпоративної безпеки: економічна; фінансова; кадрова; техніко-технологічна; інформаційна; силова [5]. За Я.М. Кіпчарською варто виділити фінансово-економічну, організаційно-управлінську, інтелектуально-кадрову, техніко-технологічну, інформаційну, силову складову [8].

На основі аналізу структури економічної безпеки підприємства, співставлення і критичного погляду на зазначені вище складові корпоративної безпеки підприємства ми обґрунтували такий перелік функціональних складових корпоративної безпеки підприємства, які відповідають сутності та інтересам корпорації. Наприклад, варто додати складові, які принципово доповнюють структуру економічної безпеки – організаційно-управлінську складову – підкреслює суттєву відмінність корпоративної безпеки від економічної; соціально-психологічну – логічно доповнює організаційно-управлінську і інтелектуально-кадрову. Комунікаційна і інтерфейсна складуть одну за змістом складову.

В підсумку структура корпоративної безпеки підприємства представлена на рис. 3 [5; 6; 7; 8].

Рис. 3. Функціональні складові корпоративної безпеки

Джерело: розроблено автором на основі [5; 6; 7; 8]

Першочергово визначимо сутність фінансово-економічної складової корпоративної безпеки. Вона характеризує ефективність використання корпоративних ресурсів підприємства, забезпечення фінансової стійкості, прибутковості та ліквідності діяльності. До даної підсистеми варто віднести забезпечення умов для максимізації обсягів збуту продукції підприємства, підвищення і ефективність її просування на ринку, стимулювання продажу, аналіз ринку, врахування потреб споживачів. Отже, ми до даної підсистеми додаємо чисто економічні питання стосовно результативності виробництва. Також до сфери даної складової відносяться питання результативності діяльності в загальному, в тому числі доведення продукції до ринку. Тобто, ринкову безпеку корпоративної захищеності, яка визначає співвідношення внутрішніх можливостей розвитку підприємства із зовнішніми, можливостями ринку, також відносимо до даної підсистеми корпоративної безпеки. Таким чином, фінансово-економічна безпека – це поєднання трьох її підсистем, які визначаються як фінансова безпека, економічна безпека, ринкова безпека.

Рівень і можливості стосовно забезпечення відповідності техніки та технологій, які застосовуються на підприємстві, рівню світових аналогів. Відповідно, завдання даної складової вирішуються в двох напрямках – технічна безпека; технологічна безпека.

В сферу інтересів інтелектуально-кадрової складової корпоративної безпеки входять висока кваліфікація персоналу, формування сприятливого морально- психологічного клімату в трудовому колективі, розвиток і сприяння креативному мисленню та творчому підходу до виконання завдань персоналом підприємства. Широке коло завдань, які підлягають вирішенню, дозволяє сформулювати такі її підсистеми – кадрова безпека, соціально-мотиваційна безпека, морально-психологічна безпека, інтелектуальна безпека.

За організацію та управління діяльністю корпорації відповідає організаційно-управлінська складова корпоративної безпеки підприємства. Дана підсистема забезпечує гарантії законних прав та інтересів акціонерів, рівноправність впливу учасників корпоративних відносин, підвищення прозорості корпоративного управління, функціонування раціональної і ефективної системи менеджменту та контролю. Дана підсистема торкається в тому числі і правової сфери, яка нерозривно супроводжує відносини між учасниками корпорації. Вона забезпечує рівень правового захисту як функцію і співвідношення наявних втрат корпоративної системи в наслідок порушення юридичних норм і, відповідно, відвернених юридичними службами страт. Має смисл виділити три напрями забезпечення організаційно-управлінської безпеки – організаційна безпека, безпека акціонерів, правова безпека.

Інформація є важливим фактором виробництва і на рівні корпоративного управління відіграє значну роль. Від інформаційної безпеки залежать ефективність інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства, презентація корпоративного підприємства у середовищі партнерів та конкурентів і безпосередньо захист його інформаційних ресурсів. Відповідно, є три підсистеми інформаційної безпеки – безпека документообігу, інформаційно-аналітична безпека, іміджева безпека.

Традиційна складова корпоративної безпеки – силова безпека полягає в забезпеченні фізичної і моральної безпеки співробітників, збереження та захист майнових та фінансових ресурсів корпоративного підприємства. Доцільно виділити два напрями силових безпеки – безпеки персоналу і безпеки майна.

Немаловажним питанням виробничої практики є дотримання чинних екологічних норм. Підкреслюючи важливість питань природокористування і захисту навколишнього середовища в сучасному світі, високий рівень загроз та відповідальності корпоративних підприємств, екологічна безпека представляє здатність дотримуватися встановлених параметрів взаємодії із зовнішнім середовищем незалежно від внутрішніх і зовнішніх факторів. Екологічна безпека покликана вирішувати проблеми захисту через обґрунтування, створення і дотримання відповідних екологічних норм мінімальної питомої ваги шкідливих речовин, які потрапляють у зовнішнє середовище в результаті виробництва, забезпечення екологічності продукції тощо.

В діяльності корпоративного підприємства важливу роль відіграє надійність і розвиток взаємодії з економічними контрагентами. Виклики, пов'язані з варіацією умов взаємодії з економічними контрагентами – споживачами, торговими і збутовими посередниками, постачальниками, інвесторами, є сферою забезпечення інтерфейсної безпеки корпоративної системи.

Таким чином, важливо розуміти, що корпоративна безпека розширює сферу захисту підприємства в порівнянні з економічною безпекою. Відповідно, її функціональні складові охоплюють ширше коло питань, які підлягають захисту.

Розділ 2. Методичні засади діагностики корпоративної безпеки підприємства

Підприємство є основною ланкою економіки, оскільки саме на цьому рівні створюється необхідна суспільству продукція і послуги. Кожне підприємство є складною господарською системою. Важливим класом складних систем є кібернетичні або керовані системи. Такими системами є економічні системи – окремі підприємства, галузі, регіони, національна

економіка, світова економіка в цілому. При цьому мається на увазі, що в будь-якій економічній системі протікають процеси регулювання і управління. Керованість – одна з найважливіших властивостей кібернетичних систем, яка визначає можливість її переходу з одного стану в інший, тобто в нашому випадку розвиток.

Для дослідження корпоративної безпеки підприємства доцільно застосовувати системний метод або системний підхід. Це метод постановки завдань, що означає якісно більш високий, ніж просто предметний спосіб пізнання, яким є метод розв'язання завдань; напрям методології і спосіб організації дослідження, який дозволяє виявляти закономірності й взаємозв'язки з метою їх більш ефективного використання. В випадку дослідження та проектування корпоративної безпеки підприємства системний метод дозволить розв'язувати задачі проектування та планування щодо розширення та поглиблення уявлення про механізм взаємодії об'єктів в системі, виявлення та вивчення нових властивостей системи, збільшення ефективності системи.

Будь-які соціально-економічні системи, в тому числі і корпоративне підприємство, є цілеспрямованими, бо їх елементами – найпростішими складовими частинами, які умовно розглядають як неподільні, є люди. Метою може бути певний стан системи як результат безпечного розвитку. Мета, вимагаючи для свого досягнення певних функцій, обумовлює через них склад і структуру системи. Стан системи характеризується кількісними та якісними значеннями внутрішніх параметрів (змінних) системи в даний момент. Зміну станів системи у часі ми визначили як розвиток. Зазначимо, що поряд з розвитком, існує поняття рівноваги системи – здатності зберігати свій стан як можна довше (як за відсутності, так і за наявності зовнішніх збурюючих впливів) та стійкості – здатності системи повертатися в стан рівноваги після виведення її з цього стану впливом зовнішніх збурень.

Оскільки підприємства – це кібернетичні система, то управляти ними можна. З метою ж досягнення поставлених цілей підприємством необхідно управляти. Тобто, управління підприємством необхідне для забезпечення його цілеспрямованої поведінки при зміні умов зовнішнього середовища або внутрішніх умов функціонування. Кінцевою метою теорії управління є універсалізація тобто оптимізація і найбільша ефективність функціонування системи. Управління (у системній термінології) – це взаємодія управляючої та управляємої систем з метою трансформації системи, що управляється з заданими цільовими характеристиками. В загальному вигляді управління – це подолання невизначеності.

Управління підприємством – це особлива діяльність, у якій її суб'єкти за допомогою планування, організації, управління й контролю

забезпечують організованість спільної діяльності персоналу і її спрямованість на досягнення цілей підприємства. Варто розрізняти управління його функціонуванням та розвитком, оскільки вони мають різні об'єкти, завдання й способи їх розв'язування.

Управління функціонуванням підприємства покликано забезпечувати використання наявного в нього виробничого потенціалу на раніше досягнутому рівні. Об'єктом управління є виробничий процес та процеси, що його забезпечують, тобто процеси матеріально-технічного, кадрового, фінансового й іншого забезпечення. Управління розвитком підприємства покликано забезпечувати нарощування потенціалу підприємства й підвищення рівня його використання, коефіцієнт корисної дії за рахунок освоєння нововведень. Його об'єктом виступають процес перетворення й процеси його забезпечення.

Управління функціонуванням орієнтоване на сьогоднішнє, а управління розвитком – на майбутнє. Воно повинне забезпечувати адекватне розуміння потреб (не тільки тих, які вже виявили себе, але й тих, які актуалізуються в майбутньому) і можливостей розвитку, постановку яasnих і реалістичних цілей, вибір раціональних способів їх досягнення, зацікавленість трудового колективу в досягненні цілей розвитку, надійний контроль над ходом перетворювальної діяльності й своєчасне прийняття розв'язків.

Отже, управління розвитком підприємства – це частина здійснюваної в ньому управлінської діяльності, у якій за допомогою планування, організації, мотивації й контролю процесів розробки й освоєння нововведень забезпечується цілеспрямованість і організованість діяльності персоналу підприємства по нарощуванню її виробничого потенціалу, підвищенню рівня його використання й, як наслідок, одержання якісних нових результатів діяльності.

Функція управління розвитком підприємством – це те, що повинен робити суб'єкт управління стосовно об'єкта управління або стосовно зовнішнього середовища. Визначити функцію – значить вказати, що потрібно робити й стосовно якого об'єкта або суб'єкта.

Визначення будь-якої функції складається з двох частин: I) назви управлінської дії; II) назви об'єкта (суб'єкта), стосовно якого ця дія відбувається.

Є чотири основні види управлінських дій, тобто управління – це процес планування, організації, мотивації й контролю.

В економічних системах управління здійснює людина або колективний керуючий орган. Завданням керуючого органу є прийняття рішень про формування того чи іншого керуючого впливу на корпоративну систему на підставі наявної інформації про його поточний стан.

Отже, будь-яке корпоративне підприємство для того щоб вижити на ринку та зберегти свою конкурентоспроможність повинно час від часу вносити зміни в свою господарську діяльність (економіко-соціальна система, у відповідності з системними принципами, адаптується до змінних умов зовнішнього середовища). Розглядаючи найбільш гострі проблеми корпоративних підприємств на сучасному етапі, необхідно виділити два типи проблем: I) функціональні проблеми – це проблеми, які допускають рішення за допомогою зміни способу дій персоналу чи керівних осіб; II) системні проблеми – проблеми, рішення яких потребує докорінної реструктуризації підприємства з метою визначення його нового місця в господарчому механізмі. При цьому принципово важливими питаннями є способи протистояння існуючим змінам зовнішнього середовища, які виникають непередбачено, збереження життєздатності та досягнення стратегічних цілей. Сучасні умови вимагають внутрішнього контролю та оцінки загроз діяльності суб'єктів господарювання та вирішення проблем формування механізму підтримки стратегії розвитку підприємства.

Будь-яке управління повинно базуватися на перспективній оцінці поточного стану, зокрема будь-які зміни в діяльності підприємства необхідно починати з діагностики.

Грецьке слово «diagnosis» перекладається як розпізнавання [9]. Для планування розвитку підприємства потрібно мати уявлення про його реальні можливості та перспективи, ідентифікувати в якій точці або на якому етапі свого життєвого циклу воно знаходиться. Діагностика дозволяє визначити точку відліку для подальшого аналізу та планування безпечного розвитку.

Проводити діагностику підприємства необхідно з метою: I) виявлення перших ознак «застою» або погіршення стану; II) визначення, наскільки успішно розвивається підприємство, можливості щодо подальшого розвитку, необхідні обсяги ресурсів та перспективні прогнози, напрямки розвитку, а за відсутності перспектив – рішення щодо подальшої долі; III) визначення безперспективних напрямків розвитку.

Економічна діагностика підприємства – це аналіз і оцінка економічних показників роботи підприємства на основі вивчення окремих результатів, неповної інформації з метою виявлення можливих перспектив його розвитку і наслідків поточних управлінських рішень [9]. В підсумку на основі оцінки стану підприємства та ефективності його діяльності отримують висновки, необхідні для прийняття важливих рішень щодо стратегії розвитку.

Метою економічної діагностики є встановлення діагнозу про стан підприємства для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо планування діяльності та стратегій безпечного розвитку. Предметом

економічної діагностики є економічні результати господарювання, як наслідок економічних процесів і характеристики поточного стану системи; чинники, що викликають зміну результатів господарської діяльності; загрози, які створюють несприятливе середовище розвитку підприємства. Об'єктом експертної системи діагностики є підприємство.

Економічна діагностика як процес включає наступні етапи:

- етіологію (причини та умови виникнення) несприятливих сценаріїв розвитку підприємства з метою нейтралізації, усунення загроз, зменшення ймовірності їх виникнення;

- економічний аналіз з метою отримати кількісну оцінку (кількісний результат) як орієнтир, що задає швидкість і напрям розвитку;

- встановлення діагнозу – форма, етап, рівень стану об'єкта на дату завершення дослідження, порівняння з іншими об'єктами й з нормативними показниками, встановлення наявності відхилень від норми і їх причин, визначення ступеня відхилення й ін.;

- розробка заходів і рекомендацій з усунення симптомів відхилення від норми й поліпшення (стабілізації) стану підприємства;

- моніторинг за поведінкою стану об'єкта.

В ході діагностики важливу роль відіграє виявлення причин відхилень в діяльності підприємства. Проводячи паралель із медициною, можна відмітити, що наприклад, зниження продуктивності праці може бути викликане: а) скороченням обсягів виробництва продукції; б) необґрунтованим збільшенням чисельності працюючих; в) високим ступенем фізичного й морального зношення устаткування й т.п. Тому організаційно-технічні заходи, спрямовані на поліпшення або коригування виявленого відхилення, повинні бути розроблені з урахуванням причин, що викликали ці відхилення. При цьому важливе значення має не тільки визначення спрямованості відхилень (позитивне або негативне), але й визначення інтенсивності (швидкості) цих відхилень у часі. Результатом таких досліджень (оцінок) є прогноз стану об'єкта через деякий заданий інтервал часу, тобто на скільки погіршиться стан об'єкта й через який час. В результаті керівництво підприємства за результатами економічної діагностики матиме уявлення про наслідки та інтервали часу до появи перших симптомів подальшого погіршення стану підприємства. Якісну й кількісну оцінки інтенсивності погіршення стану підприємства варто враховувати й в процесі планування.

За твердженням філософів за допомогою аналізу можна прийти до певних узагальнень і висновків реальної дійсності у пізнанні. Так, наприклад, найзагальніші закономірності в економічних явищах і процесах пізнають через якісний аналіз. Але їхнє вираження можливе лише за допомогою числа. Тобто ці закономірності прагнуть описувати у конкретному числовому вираженні. У разі розв'язання конкретних

економічних задач як оцінка стану корпоративної системи очевидним є прагнення отримати кількісний вимір, бо виявлення кількісного виміру взаємозв'язків і значень необхідних параметрів та характеристик є головним.

Як правило, якісний аналіз застосовують через недостатність достовірної інформації про процес чи ситуацію, що аналізується, і ця недостатність робить неможливим застосування інструментарію кількісного аналізу. Проте в процесі управління безпечним розвитком підприємства якісному аналізу відводимо іншу роль.

На практиці діагностика функціонування системи (підприємства) повинна містити ідентифікацію стану об'єкта дослідження через всебічну оцінку факторів, що його зумовили, визначення тенденцій розвитку системи та оцінку можливостей подальшого розвитку об'єкта. Якісний аналіз застосовують для збору інформації про небезпеки. При цьому можуть застосовуватися різні підходи (рис. 4).

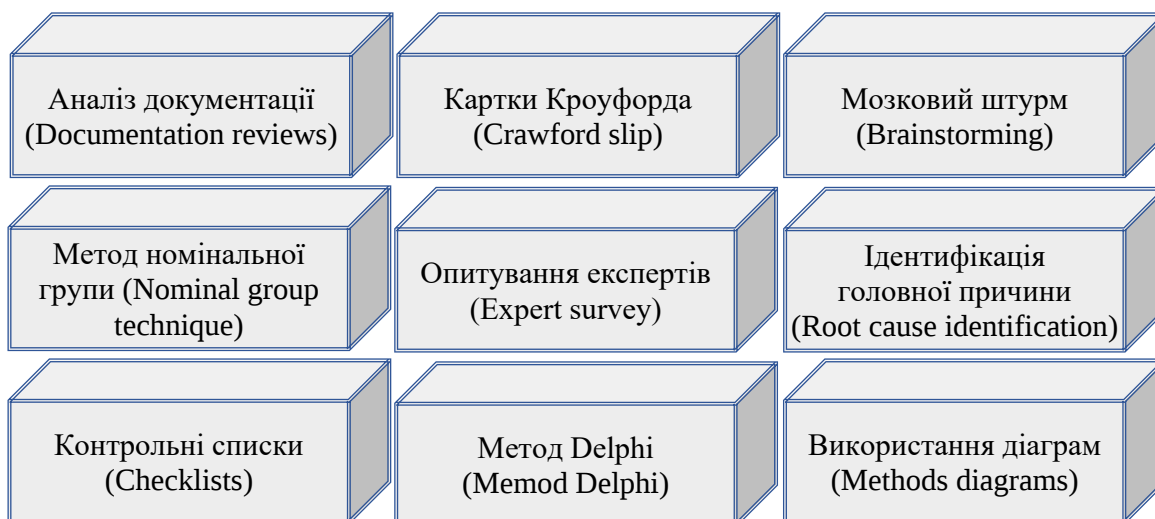

Рис. 4. Методи виявлення та систематизації загроз

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Діагностика підприємства розглядається як процес розпізнавання і виявлення на основі визначених ознак (ключових оціночних показників, вивчення окремих результатів, неповної інформації) проблем у функціонуванні об'єкта дослідження з метою оцінки наявних тенденцій і виявлення можливих перспектив його розвитку та аналіз варіантів найкращого вирішення виявлених проблем.

Якість і кількість є нероздільними і взаємно доповнюючими одна одну. Проте потрібно чітко усвідомити роль і місце якісного і кількісного аналізу у кожному конкретному випадку. У вирішенні практичних задач

на мікрорівні пріоритетним є кількісний аналіз, направлений на отримання числових характеристик.

Отримані результати діагностики формують аналітичну базу разом з попередньою оцінкою можливих варіантів керуючих впливів для прийняття управлінських рішень та надходять у систему управління. У свою чергу, система управління через прийняття та реалізацію управлінських рішень впливає на об'єкт управління, який є джерелом інформації для внутрішнього середовища, тобто є входом до системи діагностики. Ці елементи знаходяться у безперервному взаємозв'язку, створюючи замкнений цикл діагностики системи, обраної для дослідження.

Отже, можна зробити висновок, що сучасна діагностика виявляється одночасно у чотирьох аспектах: I) інформаційному – як система знань, що базується на спеціальній інформації, спрямованій на подальше використання у процесах розробки і прийняття управлінських рішень; II) аналітичному – як аналітична основа, що виступає підґрунтям для оцінки стану об'єкта; III) динамічному – у формі дослідження динаміки і визначення можливих тенденцій змін умов функціонування і стану об'єкта; IV) функціональному – як функція управління, що забезпечує зворотній зв'язок з об'єктом управління через здійснення діагностичних процедур.

В дослідженні рівня корпоративної безпеки підприємства повинні бути зацікавлені самі підприємства, в інтересах яких є досягнення стабільності функціонування та створення передумов подальшого ефективного розвитку. Окрім власне підприємств, в оцінці їх рівня корпоративної безпеки підприємства, меншою мірою, можуть бути зацікавлені потенційні акціонери, аналітики, партнери, конкуренти, державні органи та ін. суб'єкти господарювання. Результатом оцінки рівня корпоративної безпеки підприємства має бути кількісний показник, порівнюваний в часі та просторі. Для кількісних показників рівня корпоративної безпеки підприємства можливим є аналіз тенденцій, кількісне вимірювання впливу різних чинників на рівень корпоративної безпеки підприємства та причинно-наслідкових зв'язків між рівнем корпоративної безпеки підприємства та результативними показниками діяльності підприємства. Для вирішення даного завдання необхідна науково-обґрунтована методика оцінки рівня корпоративної безпеки підприємства, яка б враховувала, з одного боку, складність і багатоаспектність вимірюваної категорії, з іншого – давала результат, що відповідає вище перерахованим вимогам. Окрім того, об'єктивна реальність вимагає якісну інтерпретацію результатів оцінки рівня корпоративної безпеки підприємства.

Отже, в системі управління корпоративною безпекою підприємства важлива роль відводиться оцінці її рівня і постійному моніторингу за її станом.

Розділ 3. Інформаційне забезпечення діагностики корпоративної безпеки підприємства

Для оцінювання рівня корпоративної безпеки підприємства варто визначити систему показників та відповідні джерела інформації. На нашу думку, джерелом найвірогіднішої інформації, яка дозволить отримати вірні характеристики функціональних складових та інтегральну оцінку рівня корпоративної безпеки, є фінансову звітність підприємства. Окрім того, в переважній більшості випадків фінансова звітність є доступним джерелом інформації.

Фінансово-економічна складова корпоративної безпеки є найважливішою, оскільки за ринкових умов господарювання саме фінанси є «двигуном» будь-якої корпоративної системи. Аналіз фінансового стану підприємств виконується в такому порядку: I) оцінка майнового стану підприємства та динаміка його зміни; II) аналіз фінансових результатів діяльності підприємства; III) аналіз ліквідності; IV) аналіз ділової активності; V) аналіз платоспроможності (фінансової стійкості); VI) аналіз рентабельності.

I. Оцінка майнового стану підприємства дає змогу визначити абсолютні й відносні зміни статей балансу за визначений період, відслідкувати тенденції їхньої зміни та визначити структуру фінансових ресурсів підприємства.

II. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства передбачає дослідження динаміки та структури фінансових результатів його діяльності, дозволяє визначити фактори, що вплинули на формування величини чистого прибутку (збитку) підприємства.

III. Аналіз ліквідності підприємства здійснюється за даними балансу та дозволяє визначити спроможність підприємства сплачувати свої поточні зобов'язання і здійснюється шляхом розрахунку таких коефіцієнтів – покриття; швидкої ліквідності; абсолютної ліквідності; чистого оборотного капіталу.

IV. Аналіз платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства здійснюється за даними балансу підприємства, характеризує структуру джерел фінансування ресурсів підприємства, ступінь фінансової стійкості і незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування діяльності. Здійснюється шляхом розрахунку таких коефіцієнтів – платоспроможності (автономії); фінансування; забезпеченості власними оборотними засобами; маневреності власного капіталу.

V. Аналіз ділової активності дозволяє проаналізувати ефективність основної діяльності підприємства, що характеризується швидкістю обертання фінансових ресурсів підприємства. Здійснюється шляхом розрахунку таких коефіцієнтів: оборотності активів; дебіторської заборгованості; кредиторської заборгованості; матеріальних запасів; основних засобів (фондовіддачі); власного капіталу; тривалості обертів дебіторської і кредиторської заборгованості.

VI. Аналіз рентабельності підприємства дозволяє визначити ефективність вкладення коштів у підприємство та раціональність їхнього використання. Здійснюється шляхом розрахунку таких коефіцієнтів – рентабельності активів, власного капіталу, діяльності, продукції.

Для оцінки фінансової безпеки підприємства будемо використовувати таку ж сукупність показників, скоригувавши її таким чином.

Перша група показників – показники майнового стану підприємства, які характеризують виробничий потенціал підприємства, доцільно включити до сукупності показників техніко-технологічної складової корпоративної безпеки підприємства, яка передбачає оцінку виробничого потенціалу підприємства.

Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства в зазначеному розрізі розглядати не будемо, оскільки це показники абсолютні і визначити значення, які мають задовольняти нормі, важко. Абсолютні фінансові результати мають бути позитивними. А їх величина залежить, наприклад, від величини підприємства та його виду діяльності. На нашу думку, лише величина абсолютного фінансового результату підприємства не може повно відображати фінансовий стан підприємства. По тій же причині не обчислюватимемо показник чистого оборотного капіталу.

Показники ліквідності і платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства визначатимуть першу групу показників фінансової складової корпоративної безпеки підприємства. Показники ділової активності підприємства – група показників економічної складової корпоративної безпеки підприємства. З переліку показників тривалість обертів дебіторської заборгованості, кредиторської заборгованості які визначаються на основі відповідних коефіцієнтів оборотності, тобто відображають логічно схожі результати діяльності підприємства, розглядати не доцільно. Коефіцієнт оборотності основних засобів або фондовіддача характеризуватиме техніко-технологічну складову корпоративної безпеки підприємства. Таким чином, до розгляду включаємо показники – коефіцієнти оборотності активів, дебіторської заборгованості, кредиторської заборгованості, матеріальних запасів, власного капіталу.

Економічну безпеку характеризуватимуть також показники рентабельності підприємства, зокрема, рентабельності активів, власного капіталу, діяльності та продукції.

Ринкова складова корпоративної безпеки забезпечує захист від неефективної моделі поведінки підприємства на ринку, помилок у товарно-збутовій політиці, політиці ціноутворення тощо. В даній складовій корпоративної безпеки визначається ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства генерованим ринковим середовищем зовнішнім можливостям. Рівень ринкової складової визначають показники: коефіцієнти ринкової віддачі активів, інноваційних витрат, ефективності реклами; конкурентоспроможність виробів; частка фірми на ринку; ритмічність збуту.

Оцінка техніко-технологічна складова корпоративної безпеки вчатиме дві групи показників для характеристики технічної та технологічної безпеки.

Результати діяльності підприємства з випуску продукції за обсягом та якістю суттєво залежать від рівня розвитку техніко-технологічної бази підприємства. Це системна сукупність найбільш активних елементів виробництва та характеристика технологічного способу виробництва продукції. До процесу долучаються машини – устаткування, прилади, апарати, всі транспортні, передавальні, діагностичні та інформаційні засоби, єднанні у технологічні системи виробничих підрозділів і підприємства в цілому.

Характеристиками технічного рівня підприємства є показники рівня технічної оснащеності виробництва, прогресивності застосовуваної технології, механізації та автоматизації виробництва, технічний рівень виробничого устаткування, рівень.

Основні засоби – один з найважливіших чинників виробництва. Раціональне використання основних засобів і виробничих потужностей сприяє покращенню техніко-економічних показників виробництва, збільшенню випуску продукції, зниження її собівартості і трудомісткості. Їх стан та ефективне використання прямо впливають на кінцеві результати господарської діяльності підприємства. Дані про наявність, знос та рух основних засобів – це основне джерело інформації для оцінки виробничого потенціалу підприємства.

Перша група показників характеризуватиме стан, відтворення та ефективність використання основних засобів підприємства.

І) Показники оцінки майнового стану підприємства характеризують стан та рух основних засобів, що особливо важливо для будь-якого підприємства, особливо промислового: коефіцієнти зносу основних засобів, оновлення основних засобів, вибуття основних засобів.

II) Продуктивне використання основних засобів полягає в дотриманні певних пропорцій між виробничими фондами (в тому числі їх активною частиною) та чисельністю робітників. Отже, варто розглянути показники ефективності використання основних засобів та ступеня технічної оснащеності праці – фондівіддача та фондоозброєність.

III) Додамо до даного переліку показників рівень завантаження виробничих потужностей. У разі освоєння виробничої потужності нижче 90%, можна констатувати загрозу корпоративної безпеки підприємства. Доцільно, щоб він коливався в межах від 90 до 100%.

Стан технології виробництва – найважливіший фактор, що зумовлює якість виробів, що випускаються. Технологія відноситься до найбільш рухомих елементів виробництва. Вона зумовлює формування парку обладнання, комплектацію кадрів, вибір матеріалів, палива, сировини. Завдання технології виробництва зводяться до вирішення двох взаємопов'язаних завдань: забезпечення стабільного виготовлення високоякісної продукції і максимально ефективного використання ресурсів. Звідси – можливість і необхідність оцінювати рівень технології з двох позицій: технічної і корпоративної. На початкових стадіях життєвого циклу в пріоритеті технічні переваги – варіант технології, що забезпечує випуск продукції вищої якості, пізніше – економічні вигоди. Отже, в оцінці технологічної безпеки звертаємо увагу на ефективність використання ресурсів та рівень прогресивності технології та якості продукції:

I) Показники ефективного використання ресурсів – матеріаломісткість та енергомісткість продукції; коефіцієнт корисного використання матеріалів.

II) Рівень прогресивності технології характеризують показники: середня трудомісткість технологічних процесів; частка нових технологій за обсягом або трудомісткістю продукції; середній вік застосовуваних технологічних процесів; коефіцієнт браку; штрафи за недоброякісну продукцію.

Належний рівень корпоративної безпеки значною мірою залежить від інтелекту і професіоналізму персоналу підприємства. Для характеристики інтелектуально-кадрової складової корпоративної безпеки підприємства доцільно використовувати показники, що стосуються якості управління та роботи персоналу підприємства, розвитку його інтелектуального потенціалу. Головними групами критеріїв безпосередньо в кадровій безпеці є показники чисельного складу персоналу та його динаміки і ефективності використання персоналу.

Таким чином, перша група показників містить такі індикатори: коефіцієнти плинності, стабільності персоналу та трудової дисципліни; продуктивність праці; зарплатовіддача.

Предметом соціального обліку на підприємстві є відображення в обліку та звітності фактів економічних та організаційних заходів стосовно використання, збереження та розвитку трудових ресурсів підприємства з урахуванням принципів соціальної відповідальності бізнесу [11]. Програми соціального забезпечення на підприємствах з урахуванням діючої системи звітності включають практичні заходи, представлені наступними групами: забезпечення здоров'я; розвиток корпоративної культури; навчання, підвищення кваліфікації; організація стажування фахівців тощо; відпочинок та розваги; мотивація праці. Всі напрямки передбачають фінансові витрати, які доцільно виразити відповідними показниками в натуральних чи вартісних одиницях вимірювання: витрати на оплату днів непрацездатності за рахунок підприємства, курсів підвищення кваліфікації працівників, стажування фахівців; фінансування системи охорони праці та освітньо-професійних тренінгів, тематичних лекцій; оплата туристичних поїздок, проведення масово-розважальних заходів, додаткових відпусток та премій; компенсація оренди житла, користування мобільним зв'язком, проїзду тощо.

Окремі витрати можна об'єднати в інтегральний показник витрат на соціально-мотиваційні заходи корпоративної безпеки.

Формування сприятливого соціально-психологічного клімату (атмосфери) в колективі є однією з важливих завдань сучасного менеджменту. Його можна формувати, піддавати цілеспрямованому впливу. Тобто психологічний клімат можна діагностувати, формувати і коригувати [12]. На соціально-психологічний клімат впливають індивідуальні психофізіологічні особливості та внутрішньо-групові традиції і стандарти. Так формується колективна свідомість та культура колективних взаємин. Цей чинник визначає рівень продуктивності спільної діяльності. А організація, як соціально-психологічний феномен, сприяє всебічному розвитку особистості у групі [12]. Організація дозволяє людині реалізувати енергію творчості. До соціально-психологічних параметрів колективу віднесемо: ступінь задоволеності колективу своїм положенням; наявність перспектив для групи і кожного її індивіда; рівень взаємодовіри і взаємної вимогливості у групі; можливість вільного висловлювання власної думки; рівень тиску керівників на підлеглих; рівень поінформованості працівників про цілі організації; можливість ділової критики; задоволеність працею й належністю до групи тощо [13].

Оцінка інтелектуального потенціалу підприємства складається з кількох стадій:

І) визначення переліку кількісних та якісних показників, які характеризують нормативну модель інноваційного потенціалу;

II) оцінка фактичного (поточного) стану інноваційного потенціалу тобто порівняння нормативної моделі з фактичними параметрами [14];

III) характеристика можливих напрямів посилення інтелектуального потенціалу. Якісними і кількісними показниками рівня інтелектуального потенціалу є: ринкова капіталізація; показники співвідношення позитивного ефекту від зростання людського капіталу до понесених витрат; показники раціоналізаторської активності; плинність працівників високої кваліфікації; частка працівників, зайнятих у інноваційній діяльності; коефіцієнти освітнього та інтелектуального рівня персоналу; показники обсягу інвестицій для підтримки інтелектуального потенціалу підприємства тощо.

Оцінка ефективності корпоративного управління відображає наявність різних способів досягнення успіху діяльності підприємства. Для цього важливо віднайти баланс інтересів інвесторів, власників та працівників у досягненні орієнтирів розвитку. Економічна ефективність управління відображає економічні результати, соціальна ефективність – вплив менеджменту на процеси формування професійних якостей. Організаційна ефективність – це рівень якості організації, її системи управління, прийняття управлінських рішень, реакцію системи управління на стреси, конфлікти, організаційні зміни, результативність існуючої корпоративної культури підприємства тощо [15].

Показники організаційної складової організаційно-управлінської безпеки: питома вага керівників у загальній чисельності працівників та керівників у загальній чисельності управлінського персоналу; швидкість прийняття управлінських рішень; рівень централізації функцій управління.

Ступінь задоволення інтересів окремих учасників корпоративних відносин втілює безпека акціонерів з наступними характеристиками [16]:

I) акціонер-держава – зменшення дохідної частини бюджету та зростання напруженості в суспільстві;

II) акціонери-власники – зменшення вартості акцій, зменшення отриманих сум дивідендів;

III) акціонери-керівники – погіршення фінансового стану підприємства та втрата довіри акціонерів-власників;

IV) персонал підприємства – зменшення заробітної плати та погіршення умов праці.

Рівень правової складової характеризуватимуть коефіцієнти платіжної дисципліни, якості юридичних послуг та юридичного менеджменту.

Традиційні методи не дають змоги обробляти великі потоки інформації. Тому завдання вирішуються з допомогою інформаційних технологій в процесах обміну, збереження, обробки та аналізу інформації. В даному контексті суттєвої уваги заслуговує цифрова безпека

підприємства. Інформаційна складова полягає у здійсненні ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення господарської діяльності підприємства. Для визначення рівня інформаційної безпеки підприємства пропонуються показники продуктивності інформації; коефіцієнти інформаційної озброєності та захищеності інформації; витрати підприємств на програмне забезпечення; кількість зовнішніх атак на інформаційні активи підприємства; випадки навмисної некоректної експлуатації; кількість крадіжок бізнес-інформації, комп'ютерного обладнання, ПЗ тощо; збої в роботі; наявність / відсутність системи аварійного електропостачання; наявність / відсутність системи регулярного резервного копіювання; рівень автентифікації; плинність кадрів (часта зміни персоналу); недостатній рівень фахової підготовки користувачів; випадки ненавмисного витоку бізнес-інформації [16].

Силова безпека підприємства полягає у захисті персоналу підприємства від загроз їх життю, здоров'ю та матеріальному благополуччю, а також захист майна підприємства від знищення, крадіжок і т.п. Для оцінки рівня силової безпеки підприємства представимо групу показників: частка осіб, звільнених з роботи за крадіжку чи спробу знищення майна; рівень інженерно-технічного захисту; коефіцієнти захищеності майна і транспортної безпеки.

Техногенні катастрофи виникають унаслідок використання фізично зношених основних засобів, непланованого вимкнення електроенергії або через низьку кваліфікацію і безвідповідальність працівників. Екологічні збитки можуть істотно впливати на фінансовий стан підприємства. Наприклад, такі події, як судовий позов за порушення екологічного законодавства, аварія з екологічними наслідками на підприємстві, спричиняють збитки, які належать до категорії фінансово-екологічних і вимірюються у грошовій формі. Екологічні збитки внаслідок втрати здоров'я працівниками фірми, скорочення обсягів виробництва та реалізації продукції мають відстрочену дію. Екологічні збитки фірми можуть бути непокритими або покритими частково. Це вагоме джерело небезпеки для організації.

У результаті господарської діяльності саме підприємство може стати джерелом небезпеки для навколишнього середовища. Внутрішніми чинниками, які погіршують його екологічну безпеку, є помилки, допущені на стадії проектування нових виробів, шкідливих для здоров'я людей, а також на стадії розробки і впровадження нових технологій; штрафи за забруднення довкілля та незаконно створені звалища тощо.

Рівень екологічної безпеки підприємства може бути визначений наступним чином: коефіцієнти безпечності продукції, «екологічного балансу», раціонального використання відходів, забруднення

середовища; рентабельність продукції з відходів; штрафи за порушення природоохоронного законодавства.

Виклики інтерфейсній безпеці системи представляють можливі зміни умов взаємодії з економічними контрагентами: споживачами, торговими і збутовими посередниками, постачальниками, інвесторами.

До завдань забезпечення інтерфейсної безпеки можна віднести наступні [17]: зниження ризику виникнення прострочених боргових зобов'язань; зниження рівня ймовірності підписання договорів із недобросовісними бізнес-партнерами, аферистами, компаніями-одноденками; поліпшення статусу і іміджу корпорації; кредитори – неповернення боргу та нарахованих відсотків; постачальники і споживачі – втрата коштів через невиконання зобов'язань. Відповідно, інтерфейсну складову корпоративної безпеки характеризуватимуть показники-характеристики кількості та якості вищеперерахованих завдань.

Значення багатьох показників, що характеризують діяльність підприємства і прямо чи обернено впливають на рівень його корпоративної безпеки можна обчислити за даними статистичних звітів. Для обчислення значень інших показників необхідна додаткова інформація, що не знаходить відображення в статистичних звітах, але знаходить відображення в статистиці підприємства. В сукупності показників корпоративної безпеки також є багато критеріїв, значення яких можна визначити тільки у вигляді експертної оцінки або якісної оцінки. В такому випадку варто використовувати відповідні методики оцінювання [6].

На конкретному підприємстві при необхідності можна уточнювати методику оцінки як окремих складових, так і рівня корпоративної безпеки підприємства в цілому шляхом збільшення сукупності показників: при необхідності їх множина може бути розширена додатковими показниками для більш детальної оцінки. Особливо це актуально, для тих складових, які суттєво занижують загальний безпеки через їх низький рівень.

В результаті, розглянуті в даному розділі рекомендації дозволяють підготувати необхідну інформацію для проведення кількісної оцінки поточного рівня корпоративної безпеки підприємства з метою подальшого планування функціонування системи корпоративної безпеки підприємства.

Висновки

Різні процеси та явища, з якими перетинається діяльність підприємства, формують реальність, не завжди сприятливу для підприємства. У відповідь підприємства вибудовують систему захисту або систему забезпечення економічної безпеки з метою формування кращих і

безпечних умов розвитку шляхом усунення загроз і зміни впливу внутрішніх чинників, перепрограмування їх на більш сприятливий вплив.

Успіх управлінської діяльності стосовно корпоративних підприємств залежить від належного рівня економічної безпеки. При цьому діяльність, спрямована на досягнення взаємоузгоджених корпоративних інтересів шляхом ефективного використання наявних ресурсів та захисту від негативної дії загроз, що уможлиблює формування безпечних умов для стійкого розвитку підприємства, має метою забезпечення корпоративної безпеки. В результаті підприємство отримує можливість задоволення своїх корпоративних інтересів.

Структура економічної безпеки підприємства складається з таких складових як фінансово-економічна, техніко-технологічна, інтелектуально-кадрова, організаційно-управлінська, інформаційна, силова, екологічна, інтерфейсна. З огляду на широке коло завдань для кожної складової, доцільно розділити їх підсистеми з більш конкретними завданнями.

Завдання забезпечення корпоративної безпеки органічно доповнює систему управління підприємством, але при цьому складає її підсистему. Тобто, для дослідження корпоративної безпеки підприємства доцільно застосовувати системний підхід. Оскільки підприємства – це кібернетичні система, то управляти ними можна. При цьому процеси управління корпоративною безпекою збігаються з загальним уявленням з процесами менеджменту. Для успішного менеджменту безпеки корпоративного підприємства необхідна діагностика як поточного стану, так і всіх змін, які є наслідками управлінських дій. Діагностика проводиться в два підходи – якісний і кількісний. Якісний аналіз дозволяє встановити сутність, види загроз, чинники впливу і інші питання, які пояснюють характер корпоративної безпеки. Кількісний аналіз дозволяє отримати значення параметрів для класичного аналізу рівнів, динаміки стану тощо. Якість і кількість доповнюють одна одну і дозволяють отримати цілісну оцінку корпоративної безпеки підприємства. При цьому кількісній оцінці рівня безпеки відводиться важлива роль. Для кількісної оцінки рівня корпоративної безпеки на підприємстві створюється база даних стосовно значень системи показників, згрупованих за функціональними складовими та їх підсистемами.

Список використаних джерел:

1. Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С. Загроза діяльності підприємства як імперативне поняття економічної безпекології мікрорівня. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. № 1(53). С. 161–170.
2. Єфімова Г.В., Марущак С.М. Визначення категорій «економічна безпека підприємства» і «безпечний розвиток підприємства». *Бізнес Інформ*. 2013. № 11. С. 8–13.

3. Квач Я.П. Проблеми корпоративного управління на шляху удосконалення економічної безпеки підприємства. *Економічний простір*. 2015. № 98. С. 177–188.
4. Ши́ра Т.Б. Корпоративна безпека підприємств в Україні: визначення ключових загроз. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2018. № 6. Том 29 (68). С. 93–96.
5. Ши́ра Т.Б. Концептуальні засади забезпечення корпоративної безпеки підприємств. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. № 18. Том 2. С. 51–56.
6. Марущак С.М. Методика оцінки рівня економічної безпеки підприємства на основі теорії нечітких множин. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 5. Т. 1. С. 16–21.
7. Рудковський О.В. Структурні елементи системи корпоративної безпеки. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1 (49). С. 355–360.
8. Кіпчарська Я.М. Сутність корпоративної безпеки підприємства та її структура. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 12 (175). С. 355–360.
9. Zubko T. The Diagnosis of Economic Security of the Enterprise. *HERALD OF KNUTE*. 2019. № 6. P. 85–92.
10. Єфімова Г.В, Марущак С.М. Систематизація та ідентифікація загроз діяльності підприємства як передумова управління його економічною безпекою. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 1(48). С. 77–84.
11. Левицька С.О., Осадча О.О. Управлінський облік соціального забезпечення працівників на підприємстві. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2016. Вип. 2-3(35). С. 214–227.
12. Суши́к І.В., Суши́к О.Г. Морально-психологічний та психоемоційний стан організації як показник якості менеджменту. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2021. Вип. 3. № 2. С. 106–120.
13. Долга Г.В. Психологічні аспекти управління персоналом: проблеми теорії та практики. *Науковий журнал «Інтелект XXI»*. 2018. Вип. 2. С. 71–75.
14. Маслак О.І., Гришко Н.Є., Маслак М.В. Економічна оцінка інноваційного та інтелектуального потенціалу з урахуванням показників економічної безпеки. *Вісник Національного технічного університету ХПІ. Economic sciences : зб. наук. пр. Харків : НТУ ХПІ*, 2021. № 6 (8). С. 21–24.
15. Корнійчук А.А. Оцінка ефективності корпоративного управління на підприємстві. *Вісник ЖДТУ*. 2017. № 1 (79). С. 80–83.
16. Дзюба Л.Ф., Чмир О.Ю. Оцінювання ризиків інформаційної безпеки з використанням методів математичної статистики. *Вісник ЛДУБЖД*. 2022. № 26. С. 48–54.
17. Черевко О.В., Радзіховська Ю.М. Сутність, роль та завдання інтерфейсної безпеки у процесі забезпечення інформаційної та економічної безпеки вищого навчального закладу. *Економіка та держава*. 2016. № 11. С. 15–18.

References:

1. Kozachenko H.V., Pohorelov Yu.S. (2019). Zahroza diialnosti pidpriemstva yak imperatyvne poniattia ekonomichnoi bezpekolohii mikrorivnia [The threat of enterprise activity as an imperative concept of micro-level economic security]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, no. 1(53), pp. 161–170. (in Ukrainian)
2. Yefimova H.V., Marushchak S.M. (2015). Vyznachennia katehorii «ekonomichna bezpeka pidpriemstva» i «bezpechnyi rozvytok pidpriemstva» [Definition of the categories «economic security of the enterprise» and «safe development of the enterprise»]. *Biznes Inform*, no. 11, pp. 8–13. (in Ukrainian)

3. Kvach Ya.P. Problemy korporatyvnoho upravlinnia na shliakhu udoskonalennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Problems of corporate management on the way to improving the economic security of the enterprise]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 98, pp. 177–188. (in Ukrainian)
4. Shyra T.B. (2018). Korporatyvna bezpeka pidpriemstv v Ukraini: vyznachennia kliuchovykh zahroz [Corporate security of enterprises in Ukraine: identification of key threats]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho*, vol. 29 (68), no. 6, pp. 93–96. (in Ukrainian)
5. Shyra T.B. (2019). Kontseptualni zasady zabezpechennia korporativnoi bezpeky pidpriemstv [Conceptual principles of ensuring corporate security of enterprises]. *Ekonomichnyi chasopys Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, vol. 2, no. 8, pp. 51–56. (in Ukrainian)
6. Marushchak S.M. (2011). Metodyka otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva na osnovi teorii nechitkykh mnozhyn [Methodology for assessing the level of economic security of an enterprise based on the theory of fuzzy sets]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 1, no. 5, pp. 16–21. (in Ukrainian)
7. Rudkovskiy O.V. (2014). Strukturni elementy systemy korporativnoi bezpeky [Structural elements of the corporate security system]. *Universytetski naukovy zapysky*, no. 1 (49), pp. 355–360. (in Ukrainian)
8. Kipcharska Ya.M. (2015). Sutnist korporativnoi bezpeky pidpriemstva ta yii struktura [The essence of the enterprise's corporate security and its structure]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 12 (175), pp. 355–360. (in Ukrainian)
9. Zubko T. (2019). The Diagnosis of Economic Security of the Enterprise. *HERALD OF KNUTE*, no. 6, pp. 85–92. (in English)
10. Yefimova H.V., Marushchak S.M. (2013) Systematyzatsiia ta identyfikatsiia zahroz diialnosti pidpriemstva yak peredumova upravlinnia yoho ekonomichnoiu bezpekoiu [Systematization and identification of threats to the enterprise's activity as a prerequisite for managing its economic security]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, vol. 1(48), pp. 77–84. (in Ukrainian)
11. Levytska S.O., Osadcha O.O. (2016). Upravlinskyi oblik sotsialnoho zabezpechennia pratsivnykiv na pidpriemstvi [Administrative accounting of social security of employees at the enterprise]. *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, no. 2-3(35), pp. 214–227. (in Ukrainian)
12. Sushyk I.V., Sushyk O.H. (2021) Moralno-psykholohichni ta psykhoemotsiyni stan orhanizatsii yak pokaznyk yakosti menedzhmentu [Moral-psychological and psycho-emotional state of the organization as an indicator of management quality]. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, no. 3 (2), pp. 106–120. (in Ukrainian)
13. Dolha H.V. (2018). Psykholohichni aspekty upravlinnia personalom: problemy teorii ta praktyky [Psychological aspects of personnel management: problems of theory and practice]. *Naukovyi zhurnal «Intelekt KhKhI»*, no. 2, pp. 71–75. (in Ukrainian)
14. Maslak O.I., Hryshko N.Ie., Maslak M.V. (2021). Ekonomichna otsinka innovatsiinoho ta intelektualnoho potentsialu z urakhuvanniam pokaznykiv ekonomichnoi bezpeky [Economic assessment of innovative and intellectual potential, taking into account indicators of economic security]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu KhPI. Economic sciences : zb. nauk. pr. Kharkiv : NTU KhPI*, no. 6(8), pp. 21–24. (in Ukrainian)
15. Korniiichuk A.A. (2017). Otsinka efektyvnosti korporatyvnoho upravlinnia na pidpriemstvi [Evaluation of the effectiveness of corporate management at the enterprise]. *Visnyk ZhDTU*, no. 1 (79), pp. 80–83. (in Ukrainian)

16. Dziuba L.F., Chmyr O.Iu. (2022). Otsiniuvannia ryzykiv informatsiinoi bezpeky z vykorystanniam metodiv matematychnoi statystyky [Assessment of information security risks using methods of mathematical statistics]. *Visnyk LDUBZhD*, no. 26, pp. 48–54. (in Ukrainian)
17. Cherevko O.V., Radzikhovska Yu.M. (2016). Sutnist, rol ta zavdannia interfeisnoi bezpeky u protsesi zabezpechennia informatsiinoi ta ekonomichnoi bezpeky vyshchoho navchalnoho zakladu [The essence, role and task of interface security in the process of ensuring information and economic security of a higher educational institution]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 11, pp. 15–18. (in Ukrainian)